

Rózsavölgyi Edit¹

A SZEMÉLYTELENSÉG NYELVI KÓDOLÁSA AZ OLASZBAN ÉS A MAGYARBAN. FUNKCIONÁLIS-TIPOLOGIAI ALAPÚ KONTRASZTÍV ELEMZÉS

E tanulmány célja a személytelenség szemantikai mezőjének behatárolása két egymástól mind genetikailag, mind tipológiailag távol eső nyelvben, az olaszban és a magyarban. Feltárjuk és összevetjük azokat a nyelvi eszközöket, amelyeket latba vethetünk annak érdekében, hogy személytelenül fogalmazzunk. Azt is elemezzük, hogy létezik-e összefüggés, s ha igen, milyen összefüggés létezik a személytelen szerkezetek funkcionális típusai és kódolásuk között, pontosabban az alany funkcionális tulajdonságai (referencialitás, határozottság, Ágens szerep, topikalitás, élőségi jegy tekintetében), illetőleg e tulajdonságok részleges vagy teljes elvesztése és a kódolási stratégiák között.

Keywords: *impersonal constructions, linguistic typology, Italian, Hungarian*

Kulcsszavak: *személytelen szerkezetek, nyelvtipológia, olasz, magyar*

1. Bevezetés

A személytelenség kategóriájának nyelvtipológiai keretek között való elhelyezése és vizsgálata a 2000-es évek második felétől indult meg és kapott lendületet (l. többek között Abraham–Leisiö (eds.) 2006, Aikhenvald–Dixon–

¹ Rózsavölgyi Edit, dr. habil. egyetemi kutató és oktató, Sapienza Università di Roma; edit.rozsavolgyi@uniroma1.it

Onishi (eds.) 2001, Bhaskararao–Subbarao (eds.) 2004, Creissels 2008, Donohue–Wichmann (eds.) 2008, Malchukov–Siewierska (eds.) 2011, Siewierska (ed.) 2008, Malchukov és Ogawa (2011), Giacalone Ramat – Sansò (2007).

A nyelvészeti szakirodalomban nincs egységes terminológia a személytelenség funkcionális tartományát kódoló szerkezetekre. A terminológiai problémák oka egyfelől az, hogy a különféle nyelvészeti iskolák eltérő módon definiálják vizsgálatuk tárgyát, másfelől az, hogy a személytelen szerkezetek szoros összefüggésben, esetenként átfedésben vannak más nyelvi, nyelvtani kategóriákkal, elsősorban a különféle visszaható (reflexív) és kauzatív szerkezetekkel. Mindehhez hozzájárul az is, hogy ez a diszkrét kategóriaként nem leírható nyelvi jelenség egységesen nem szerepel a nyelvek leírását, tanulmányozását szolgáló irodalomban, a szerkezetközpontú, újgrammatikus és korai strukturalista alapokon nyugvó hagyományos, besoroló, osztályozó nyelvtanokban, amelyekben a kontinuumként megjelenő nyelvi egységek tárgyalása, nemcsak a személytelenség kifejezőeszközei tekintetében, gondot okoz.

A nyelvészeti szakirodalomban alapvetően kétféle megközelítésben, kétféle meghatározást találunk.

1. A formális, strukturalista alapokon nyugvó szemlélet keretében a kanonikus, referenciális alany hiányával jellemzett nyelvi formákat nevezik személytelen szerkezeteknek. A személytelenséget nyelvtani kategóriaként értelmezik, morfoszintaktikai jellemzők alapján írják le.

2. A nyelv funkcionális felfogása értelmében a személytelenséget pragmatikai motivációja,

kommunikációs szerepe felől vizsgálják: a szerkezetek szemantikai jegyeire, funkcióira, kontextusbeli helyére, használatára helyeződik a hangsúly, ill. e szerkezetek létrehozásának mikéntjére (vö. Langacker 2009: 110). E perspektívában a személytelenség az Ágens, a kezdeményező, a tudatos, akaratlagos cselekvő defókuszálását, ill. kidolgozottságában való deficitet jelent. A beszélő a figyelmet szándékosan átirányítja a cselekvés, a történés előidézőjéről, vagy végrehajtójáról annak eredményére vagy folyamatára. Ezáltal a formális nyelvelemzéshez képest tágabban értelmezi a személytelenség kategóriáját, olyan szerkezeteket is magába foglal, amelyekben van ugyan alany, de Ágensenyomás, vagy Ágenslefokozás történik, mint pl. az Ágenst meg nem nevező passzív szerkezetek esetén, ahol aktívból passzívba váltó diatézis módosulás megy végbe.

Munkánkban a funkcionális szempontot fogjuk előnyben részesíteni. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy a világ nyelveiben általános, univerzális igény áll fenn a személytelenség kódolására. Íme a fő okok, amelyek arra készítetik a beszélőt, hogy személytelenül fogalmazzon:

- Nem akarja megnevezni a cselekvő alanyt.
- Nem tudja megnevezni a cselekvő alanyt.
- Nem érdemes megnevezni a cselekvő alanyt.
- Csak az esemény megtörténtét akarja kifejezni: az esemény folyamatára vagy eredményére akarja irányítani a figyelmet.
- Valaki vagy valami más szempontjából akarja láttatni az eseményeket.
- A cselekvő evidens volta teszi szükségtelenné a megnevezését.
- A cselekvő megnevezése redundáns lenne.

Egyszerűen úgy is fogalmazhatunk, hogy a személytelen szerkezetek esetében perspektívaváltás történik, amelynek lényege, hogy nem az Ágens szempontjából láttatjuk az eseményeket. Az aktív cselekvőt középpontba állító mondatok alkalmazásán túl számos más módon is kifejezhetjük mondanivalónkat, olyan szerkezetekkel, amelyek lehetővé teszik a közlés egyik vagy másik lényeges elemének kiemelését, előtérbe helyezését, illetőleg a kevésbé fontos elemek lefokozását. A beszélőtől függ, mit emel ki, és mit hagy homályban.

Az imperszonalizáció tehát a figyelemirányítás kognitív folyamatának része, amelynek célja az, hogy a cselekvés Ágensét háttérbe szorítsa, és magát a folyamatot, vagy annak eredményét állítsa középpontba (vö. Siewierska 2008, Langacker 2009).

A nyelvtipológia perspektíváját érvényesítve az az alapállásunk, hogy különböző nyelvek genetikai és tipológiai adottságaik függvényében különböző szerkezeteket használ(hat)nak a személytelenség konceptuális-funkcionális tartományának kódolására, amelyeket egy közös, az ún. Univerzális Grammatika által kódolt alapelv változataiként foghatunk fel, függetlenül attól, hogy morfoszintaktikai szempontból milyen formát öltenek. A következő elvek érvényesülésének figyelembevételével végezzük a szóban forgó szerkezetek elemzését (vö. Givón 2001, 21):

- az emberi nyelvben több szerkezet is alkalmazható ugyanannak a kommunikatív funkciónak a kifejezésére,
- a nyelvközi nyelvtani tipológiának a funkcionális tartomány nem csupán strukturális meghatározásán kell alapulnia,

- a grammatikai tipológiában azokat a fő struktúrákat kell figyelembe vennünk, amelyekkel a különböző nyelvek ugyanazt a funkcionális tartományt kódolják,

- a különböző nyelvekben különböző szerkeztípusok találhatóak, amelyek metatípusokba sorolhatók.

Egy bizonyos kommunikációs funkcióra korlátozott számú nyelvtani stratégiát alkalmaznak a nyelvek, azaz a nyelvközi variabilitás nem határtalan és nem is szeszélyes (Givón 1993: 4). Ennek értelmében próbáljuk megragadni a különböző személytelen szerkezetek funkciói és a nyelvi formák között megmutatkozó összefüggéseket is.

2. Az olasz és magyar nyelvi stratégiái a személytelen szerkezetek létrehozására

Az első feladatunk tehát a két vizsgált nyelv genetikailag és tipológiailag meghatározott, a személytelenség kódolásában alkalmazott repertoárjának behatárolása. Ahogy azt fent említettük, a kanonikus alanyi jegyek hiányával jellemezhető nyelvi formákat nevezzük személytelen szerkezeteknek. A prototipikus alany a következő funkcionális jegyekkel írható le (vö. Keenan 1976; Malchukov – Ogawa 2011, 23):

- a) referenciális argumentum,
- b) határozott NP által kidolgozott;
- c) topik pozíciójú;
- d) Ágens, azaz cselekvő, kezdeményező szerepű,
- e) élő jegyű.

Ha tehát ezektől a jellemzőktől eltér egy adott szerkezet alanya, akkor az valamilyen tekintetben személytelen. A személytelenség funkcionális tartománya altartományokra

osztható, és ezekhez tudjuk rendelni a különböző kódolási stratégiákat. Minél inkább eltér egy adott szerkezet alanya a prototipikus alanytól az előbb említett jellemzők alapján, annál valószínűbb személytelenként való értelmezése. A funkcionális szempontból különböző személytelen szerkezetek kódolására, aszerint, hogy az alany hol és mennyit veszít tipikus jegyeiből, különböző szerkezeteket használhatunk; egyesek szélesebb funkcionális tartományt kódolnak, mások szűkebb körben használatosak. Ugyanakkor a személytelenség egy adott altartományában felfedezhető egy bizonyos rendszer: egy meghatározott funkció kódolására jellemzően viszonylag szűk körű szerkezettypus(ok) állnak rendelkezésre, ill. a funkcionális alkategóriák és a kódolási stratégiák közötti kapcsolat nem véletlen. A leggyakrabban használt stratégiák az illető mechanizmusok legáltalánosabb funkcióival függenek össze: az esetadás tipikusan a szemantikai, tematikus szerepekkel, azok strukturáltságával függ össze; az egyeztetési stratégia a prominens főnévi csoport jelölésével áll kapcsolatban; a szórend az aktuális mondattagolással, a funkcionális mondatperspektívával korrelál.

A prototipikus alany fő jellemzőire vonatkoztatva elméletileg az 1. táblázatban foglalt személytelen szerkezetek jöhetnek létre:

referenciális argumentum	referenciális argumentum hiányával leírható (alanytalan) szerkezetek
határozott NP által kidolgozott	határozatlan (humán) alanyos, személytelen szerkezetek
topik pozíciójú	a topikális alany hiányából fakadó (passzív) szerkezetek
Ágens, azaz cselekvő, kezdeményező szerepű	nem akaratlagos alanyt tartamazó (mediális) szerkezetek
élő jegyű	nem élő alanyos szerkezetek

1. táblázat. A prototipikus alany fő jellemzői és tipikus jegyeinek hiányával összefüggő kódolási stratégiák

Az 1. táblázatban foglalt struktúrákat fogjuk tehát elemezni mindkét általunk vizsgált nyelvben. E tanulmány keretében nincs lehetőségünk arra, hogy külön-külön kitérjünk minden lehetséges konstrukció részletes elemzésére, de röviden bemutatjuk megvalósulásukat, és a személytelen szerkezetek funkcionális típusai és a kódolásuk közötti kapcsolatot.

Lássuk tehát azokat a nyelvi stratégiákat, amelyek alkalmasak az általunk vizsgált két nyelvben arra, hogy megvalósítsák az Ágens, a cselekvő alany perifériára helyezését, vagy akár elhagyását, mind Ágenst és Páciens-t tartalmazó tranzitív igés szerkezetekben, mind Ágenssel rendelkező intranszitiv igés szerkezetekben.

ALANYI JELLEMZŐ	KÓDOLÁSI STRATÉGIA	SZERKEZETTÍPUS	OLASZ	MAGYAR
nem referenciális alany	az alany elhagyása, tautológikus alany (figura etymologica)	1. Meteorológiai kifejezések: A. Ø valenciájú igei állítmányok, B. tautológikus szerkezetek, 2. Alanytalan, E3 igés szerkezetek	1A. Nevica. 'Havazik.' È buio. 'Sötét van.' Fa caldo. 'Meleg van.' 2. Succede. 'Megesik.' Sembra. 'Úgy tűnik.' È necessario. 'Muszáj.'	1A. Virrad. Havazik. Meleg van. Sötét lett. 1B. Esik az eső. (Hull a hó.) 2. Megesik. Úgy tűnik. Muszáj. Mindegy. Dolgozni kell. Tilos / nem szabad / lehet dohányozni.

			Fa lo stesso. 'Mindegy.' Bisogna lavorare. 'Dolgozni kell.' È vietato / (non) è permesso fumare. 'Tilos / nem szabad / lehet dohányozni.' Il fumo è vietato. 'Tilos a dohányzás.'	Tilos a dohányzás.
határozatlan alany	határozatlan és általános névmások, az alany elhagyása, személytelen aktív szerkezetek	1. Általános (humán) alanyos szerkezetek: A. Man-szerkezetek, B. általános névmások használata, C. fonetikailag Ø (T1, E2) személyes névmást tartalmazó szerkezetek, D. „si” klitikummal képzett személytelen szerkezetek	1A. Uno non crederebbe. 'Az ember nem hinné.' 1B. Chiunque può capire. 'Bárki megértheti.' Non conta nulla. 'Semmi sem számít.' Tutto è meraviglioso. 'Minden csodálatos.' 1C. Speriamo bene. 'Reméljük.' Lo noti subito. 'Rögtön észreveszed.' 1D. Si fa quello che si può. 'Az ember megteszi a tőle telhetőt.'	1A. Az ember nem hinné. 1B. Bárki megértheti. Semmi sem számít. Minden csodálatos. 1C. Reméljük. Rögtön észreveszed.
		2. Határozatlan (humán) alanyos szerkezetek: A. határozatlan főnévi névmások használata, B. fonetikailag Ø (T3) személyes névmást tartalmazó szerkezetek, C. abszolút zéró jelölés	2A. Qualcuno bussa. 'Valaki kopog.' 2B. Hanno portato una lettera. 'Hoztak egy levelet.' 2C. Che fare? 'Mit lehet tenni?'	2A. Valaki kopog. 2B. Hoztak egy levelet. 2C. Érezni a tavaszt.

		3. Pácienspreferáló (ágens nélküli) szerkezetek: 3A. mediális (medio-passzív) szerkezet (<i>costruzioni a si passivante o medio passive</i>), 3B. predikatív határozói igeneves szerkezet, 3C. funkciógés (terpeszkedő) szerkezet, 3D. befejezett melléknévi igenevet tartalmazó jelzős szerkezet	3A. Le contraddizioni antiche si sono acuite. 'A régi ellentmondások kiéleződtek.' 3D. La domanda presentata da Anna. 'Az Anna által beadott kérelem.' Il fiore appassito. 'Az elhervadt virág.'	3A. A régi ellentmondások kiéleződtek. 3B. A ruha ki van mosva. 3C. A pályázatok elbírálása még nem történt meg. 3D. Az Anna által beadott kérelem. Az elhervadt virág.
nem topikális alany	passzív szerkezetek	passzív szerkezet (ágenssel),	1. I panni sono stati lavati (da Anna). 'A ruha ki van mosva (Anna kimosta a ruhát).'	1. A beteg által beszennyezett ruha mosatik (1887) ² .
nem agentív alany	differenciált esetjelölés, mediális szerkezetek	1A. passzív / antikauzatív / mediális szerkezetek, 1B. medio-passzív szerkezetek.	1A. Mi si è rotto un dente. 'Eltört egy fogam.'	1A. Annának nem akarózik dolgoznia. Annának magas láza van. 1B. A beteg gyógyul.
nem élő alany	nem jellemző	nem jellemző	nem jellemző	nem jellemző

2. táblázat. A személytelen szerkezetek kódolási stratégiái az olaszban és a magyarban

2.1. Az alanyi prototípustól a nem kanonikus alanyi referenciájuk tekintetében eltérő szerkezetek

A referenciális alany hiányával jellemezhető szerkezetek egy szemantikailag jól körülírható zárt (és viszonylag szűk) csoportot képeznek mindkét nyelvben. Két fő típusukat a meteorológiai kifejezések és az ún. „személytelen” igék,

² A különféle betegségek csirái úgy jutnak a vízbe, hogy vagy a beteg által beszennyezett ruha mosatik a vízbe, vagy annak ürülékei directe bele öntetnek, vagy pedig az utezáról és annak csatornáiból az eső víz viszi e csirákat az ivóvízbe. (Pápai Lapok. 14. évfolyam, 1887. 1887-01-16, 10. o. „Pápa városa közegészségi bajai”)

azaz alanytalan, kizárólag E3 alakú predikátumot tartalmazó szerkezetek alkotják.

2.1.1. Meteorológiai kifejezések

A meteorológiai kifejezések szemantikailag zárt csoportot képeznek, mivel az általuk ábrázolt természeti jelenségek köre is korlátozott. Eriksen Pål Kristian – Kittilä Seppo, Kolehmainen Leena (2012) tanulmánya tipológiai perspektívába helyezve mutatja be az időjárási eseményeket és a kódolási stratégiáikban megmutatkozó törvényszerűségeket. A szerzők három kódolási típust különböztetnek meg, amelyek gyakorlatilag lefedik a logikailag lehetséges stratégiákat: 1. predikátum típusú, 2. argumentum típusú, 3. argumentum-predikátum típusú szerkezetek.

Az olaszban az 1. típusba tartozó meteorológiai kifejezéseket találunk, amelyek lehetnek alanytalan, azaz zéró argumentumú, névszói töből képzett időjárásigék (*Nevica*. 'Havazik.' *Albeggia*. 'Hajnalodik.'), ill. alanytalan, összetett (igei-névszói) predikátumból álló szerkezetek, ahol az igei részt egy kopula, vagy egy segédige képezi, míg a névszói elem hordozza az időjárásra vonatkozó jelentést (*È buio*. 'Sötét van.' *Fa caldo*. 'Meleg van.').

A magyarban is az 1. típusba sorolható a meteorológiai kifejezések legnagyobb része. Ezek alanytalan, primér igeitöből (*Virrad*) és a névszói töből (*Havazik*) képzett igeik (vö. Havas 2007), ill. összetett (igei-névszói) predikátumból álló szerkezetek, ahol az igei részt egy kopula vagy egy segédige alkotja, míg a névszói elem hordozza az időjárásra vonatkozó jelentést (*Meleg van. Sötét lett.*).

A magyarban ugyanakkor léteznek a 2. típusba, s annak intranszitiv argumentum altípusába illő szerkezetek,

amelyek szöges ellentétei a predikátum típusú struktúráknak. Itt ui. az alanyi argumentum ábrázolja az időjárásra vonatkozó jelentést, a mellette álló, egyéb, tágabb, általánosabb jelentéssel bíró ige az alany nélkül nem tudná kódolni a meteorológiai információt (*Hull a hó. Fúj a szél.*). Ezeket a kifejezéseket a hagyományos szakirodalomban az ún. szemantikai tautológia eseteinek is szokták nevezni.³

Végül a magyarban a 3. típust képviselő struktúrák is léteznek, ahol az igei predikátum és a névszói alany gyakorlatilag ugyanazon információ hordozói, azonos szótőből is származnak (*Esik az eső.*). Ezeket a kifejezéseket *figura etymologica*-ként is szokták emlegetni.

2.1.2. „Személytelen” szerkezetek

A referenciális alany hiányával jellemezhető szerkezetek második típusába az ún. „személytelen” igék, azaz alanytalan, kizárólag E3 alakú igés, vagy összetett (igei-névszói) állítmányos szerkezetek tartoznak mindkét nyelvben, amelyek megtörténést, látszatot, szükségességet (*Succede. 'Megesik.' Sembra. 'Úgy tűnik.' È necessario. 'Muszáj.' Fa lo stesso. 'Mindegy.'*), ill. infinitívuszi, vagy névszói argumentummal általános érvényű személytelen tiltást, kötelezettséget, lehetőséget (*Bisogna lavorare. 'Dolgozni kell.' È vietato / (non) è permesso fumare. 'Tilos / nem szabad / lehet dohányozni.' Il fumo è vietato. 'Tilos a dohányzás.'*)⁴ fejeznek ki.

³ Megemlítendő, hogy az olaszban is lehetséges a *Cade la pioggia / la neve. 'Hull az eső / a hó.'* 2. típusba sorolható szerkezet, amely egy stilisztikailag jelölt, ritkán alkalmazott struktúra.

⁴ Ahogy azt fent említettük (1.), a funkcionális szemlélet keretében a személytelenség az Ágens/kezdeményező alulkidolgozottságát, vagy lefokozását jelenti. Ez a megközelítés tágabb a formális, strukturalista, hagyományos nyelvtanok által is képviselt felfogásnál, amely szerint csak azok a konstrukciók minősülnek személytelennek, amelyekből hiányzik a nyelvtani alany, mivel olyan szerkezeteket is figyelembe vesz, amelyekben szerepel ugyan egy alany, de az Ágens háttérbe kerül (törlődik, vagy lefokozódik). Ebben az értelemben, a szemantikai alany hiánya alapján soroljuk az infinitívuszi, vagy névszói argumentummal rendelkező, általános érvényű személytelen tiltást,

2.2. Az alanyi prototípustól a határozottság tekintetében eltérő szerkezetek

A határozatlan alany kategóriája keretében szokás megkülönböztetni általános és határozatlan alanyt. Az általános és a határozatlan olvasat a topikalitást is befolyásolja, tehát ezek a szerkezetek automatikusan a topikalitásra érzékeny konstrukciók körébe is sorolandók.

2.2.1. Általános alanyos szerkezetek

Az általános alany egy meghatározott kontextus meghatározatlan számú (esetleg összes, vagy semelyik) lehetséges referensére, bárki(k)re, bármi(k)re, mindenkire vonatkozhat, de ellentétükre, azaz senkire is. Tipikus kifejezőeszközeiket a következőkben illusztráljuk.

2.2.1.1. *Man*-szerkezetek

Az ún. *man*-szerkezetek⁵, vagy generikus főneves szerkezetek mind a magyarban, mind az olaszban megtalálhatók. Giacalone Ramat és Sansò (2007) az indoeurópai nyelvek alapján a *man*-szerkezetek következő meghatározását adják:

„a *man*-szerkezet egy személytelen aktív konstrukció, amelyben az alanyi pozíciót egy (etimológiailag) 'ember' jelentésű főnév tölti ki. Szintaktikailag ez az elem lehet egy

kötelezettséget, lehetőséget jelölő mondatokat ebbe a csoportba. Ez utóbbiak, a "személytelen" igékkel ellentétben, kiegészíthetők a szemantikai alanyt megtestesítő ferde, datívuszi esetben álló argumentummal és/vagy az infinitívuson megjelenő személyraggal: *Annának dolgozni(a) kell. Dolgoznia kell.* Ilyenkor természetesen elvesztik személytelen olvasatukat.

⁵ Az indoeurópai nyelvekben (a régi újlatin nyelvekben mindenütt, néhány modern román nyelvben, a germán nyelvekben és néhány szláv nyelvben) megtaláljuk az "ember" lexémát, vagy annak redukált változatát általános alanyi funkcióban, például:

Francia: *On ne sait jamais !* (Az ember soha nem tudhatja.)

Német: *Man würde nicht sagen daß ...* (Az ember nem mondaná, hogy ...)

Angol: *One would say that ...* (Az ember azt mondaná, hogy ...)

Orosz: *Человек не может зарабатывать на жизнь.* (Az ember képtelen megélni.)

A magyar különlegessége, hogy az általános referenciájú "ember" főnév határozott névelővel áll. A modern indoeurópai nyelvekben ugyan sehol sem találunk határozott névelőt a főnév előtt személytelen szerkezetekben, de a régi újlatin nyelvekben előfordult.

teljes értékű névmás, ill. megtarthatja főnévi tulajdonságait részben, vagy egészben. Szemantikai szempontból a szerkezet egy Ágens-defókuszáló stratégia, vagyis akkor használatos, ha a beszélő háttérbe akarja szorítani a cselekvés Ágensét (akár azért, mert az általános/nem azonosítható, akár azért, mert konkrét, de ismeretlen).⁶ (saját ford.)

Főleg szokásos cselekvések leírására alkalmasak, referenciális hatókörük bármely potenciális egyedre kiterjedhet, behelyettesíthetők például az *akárki*, *bárki* névmásokkal.

Az olaszban az „uno”⁷ névmást találjuk az „egy (bármilyen) személy” értelemben: *Uno sta meglio quando non deve lavorare troppo.* ‘Az ember jobban érzi magát, ha nem kell agyondolgoznia magát.’

A magyarban „az ember” határozott névelős, általános jelentésű főnévi csoport használatos, a jóval marginálisabb „a világ”, „az ország”, ill. a nyelvjárásias „a népek” általános jelentésű szintagmák mellett: *Az ember halandó.* (*A világ tiszteli. Felhördült az ország. Mifelénk a népek sokat dolgoznak.*)

2.2.1.2. Általános névmásokat tartalmazó szerkezetek

Mindkét nyelvben használatos struktúrák:

Chiunque può capire. ‘Bárki megértheti.’

Non conta nulla. ‘Semmi sem számít.’

Tutto è meraviglioso. ‘Minden csodálatos.’

⁶ „a man-construction is an impersonal active construction in which the subject position is filled by (an element deriving etymologically from) a noun meaning ‘man’. Syntactically, this element may pattern like a full pronoun, or it may retain some or all of the syntactic properties of a noun. Semantically, the construction is an agent-defocusing strategy, i.e. it is used when the speaker wants to background the agent of an action (either because it is generic/non-identifiable, or because it is specific but unknown) ...” (Giacalone Ramat – Sansò 2007, 96).

⁷ uno < lat. ūnu(m), amelynek a latinban is volt már határozatlan értelmezése az “egy” jelentésű tőszámnévi funkciója mellett.

2.2.1.3. Általános értelmű személyes névmásra utaló Ø morfémás szerkezetek

Az általános értelmű személyes névmások a két nyelv azonos *pro-drop* paraméterértéke következtében sem a magyarban, sem az olaszban fonetikailag nem realizálódnak, tehát zéró morféma alakjában vannak jelen.⁸ Általános értelemben mindkét nyelvben a következő személyekben kaphatnak általános olvasatot a személyes névmások:

A) többes szám első személy:

Sappiamo bene. 'Tudjuk jól.'

B) egyes szám második személy:

*Se ti impegni i risultati non mancheranno. 'Ha keményen dolgozol, meglesz az eredménye.'*⁹

2.2.1.4. *si* klitikummal képzett személytelen szerkezet

Az olaszban a *si*¹⁰ klitikummal képzett személytelen szerkezet is alkalmas nem referenciális alany kódolására.

Tranzitív, ill. (inakkuzatív és inergatív) intranszitiv igékkel

⁸ A *pro-drop* nyelvekben semleges mondatban nem tesszük ki a személyes névmási alanyt, mivel az igeragozás utal az alany személyére és számára, tehát a személyes névmással való plusz jelölés redundáns lenne.

⁹ Ritkábban a többes szám második személyű alakoknak is tulajdonítanak általános olvasatot: *Che cosa fate in Ungheria per combattere la disoccupazione? 'Mit tesznek Magyarországon a munkanélküliség elleni küzdelem érdekében?'*

¹⁰ Az olasz *si* többfunkciós nyelvi elem: 1. visszaható névmásként: A. visszaható értelmezést kap: *Anna si lava. 'Anna mosakodik.'* B. közvetett visszaható használattal rendelkeznek: *Anna si lava le mani. 'Anna megmossa a kezét.'* (a cselekvés tárgya nem az egész ember, hanem testének egy része, vagy egy tulajdonában lévő, vagy viselt tárgy, vagy mindenképpen valami, ami rá vonatkozik) C. reciprocitás kódolására alkalmas (az olasz nyelvtanokban a visszaható névmás egyik értelmezéseként szerepel!): *Anna e Pietro si amano. 'Anna és Péter szeretik egymást.'* 2. álvisszaható használatról akkor van szó, amikor a *si* elem hozzájárulhat az igék inakkuzatív olvasatához: a *vergognarsi 'szégyell', addormentarsi 'elalszik', pentirsi 'megbán',* stb. igeformák lexikalizált elemek, ahol a visszaható névmás kötelezően megjelenik az igével együtt anélkül, hogy ténylegesen hozzáadna valamilyen plusz jelentést a szerkezethez. Egyes inakkuzatív igéknek lehet tranzitív párjuk is: *annerirsi 'befeketedik'* versus *annerire 'befekettit'*. 3. derivatív (nem lexikalizált) használata van, amikor a visszaható névmás nem képviseli az ige argumentumát, csak klitikum alakjában jelenhet meg: A. személytelen szerkezetek létrehozásában van szerepe. B. passzív struktúrákat alkot (l. 2.2.2.4.1.) (Salvi 1988: 101-103). Már a késői latinban kiterjesztődik a *se* visszaható névmás használata az intranszitiv és (ritkán) az antikkuzatív szerkezetekre (Cennamo 1993, 1998), amelyek a passzívval együtt az olasz és más újlatin nyelvek legkorábbi dokumentációiban is megtalálhatók már. A germán, a balti és a szláv nyelvekben is léteznek a megfelelő visszaható névmásokból származó mediális és passzív rendszerek (Geniušienė 1987).

egyaránt képezhető. A *si* alanyi funkciót kap,¹¹ és E/3-ben egyezik az igével, míg a *Páciens* tárgyi pozícióban marad, ugyanakkor az *Ágens* nem nevezhető meg: *Si sente la litigata /che litigano / litigare. 'Hallani a veszekedést / hogy veszekednek / hogy valakik veszekednek.'* *Si lavora anche di domenica. 'Vasárnap is dolgozunk.'* *Per pranzo si mangia spaghetti. 'Ebédre spagettit eszünk.'*

2.2.2. Határozatlan alanyos szerkezetek

A határozatlan alany egy nem specifikus referenciájú alany, amelyhez a nyelvi szituáció résztvevői nem tudnak, vagy nem akarnak egyértelmű jelentést rendelni, hisz nem azonosítható félreérthetetlenül a beszélőpartnerek számára. Lássuk, melyek a határozatlan alany kifejezőeszközei!

2.2.2.1. Határozatlan főnévi névmások

Mindkét nyelv alkalmazza ezt a stratégiát:

Qualcuno bussa. 'Valaki kopogtat.'

Chiunque può farlo. 'Bárki / akárki megteheti.'

2.2.2.2. T/3 személyes névmásra utaló Ø morfémás szerkezetek

Ezt a szerkezetet *pro-drop* nyelvekben lehet használni, amelyek engedik a névmási alany elhagyását. Mindkét általunk vizsgált nyelv *pro-drop* típusú, tehát ha az alany igei személyranggal realizálódik, a névmási alanyok mindig elmaradnak, és mindig van utalás a grammatikai alanyra, akkor is, ha az alany nem pontosan meghatározott.

¹¹ Ezekben a szerkezetekben az alany speciális morfológia által azonosítható, az eredetileg visszaható értelmezésű marker által (l. újlatin és szláv nyelvek stratégiái), az olaszban a *si* klitikum által (Giacalone Ramat–Sansò 2011: 191, Salvi 1988: 103, Siewierska 2008).

Elsősorban szokásos cselekvések leírására használatos struktúráról van szó, amelynek alanyi referense lehet bármely tetszőleges egyed, de általában egy pontosan nem meghatározott csoport egyedeire vonatkozik, és a beszélőt, ill. a hallgatót nem foglalja magába: *Bussano. 'Kopogtatnak.'*

2.2.2.3. Abszolút zéró jelöléses szerkezetek

A határozatlan alanyos szerkezetek csoportjába tartoznak még azok a konstrukciók, melyekben az ige mellett megjelenő egyetlen bővítmény mondatrészi szerepe inkább tárgyi, mint alanyi, a szemantikai reprezentációja pedig inkább elszenvető, azaz Páciens, mintsem Ágens: *Che fare? 'Mit lehet tenni?'* (szó szerint: **Mit tenni?*), *Érezni a tavaszt.*

E szerkezetek korlátozott használata néhány (fél)idiomatikus kifejezésre, költői kérdésre terjed ki, amelyek köre a magyarban csak az érzékelést (*Hallani a veszekedést. Látni a hegyeket.*) és tudást kifejező igét érinti (*Nem tudni, mikor érkezik. Nem érteni, mit mond.*).

2.2.2.4. Pácienspreferáló (Ágens nélküli) szerkezetek

A határozatlan alanyos szerkezetek egy különleges csoportját alkotják a pácienspreferáló, Ágens nélküli struktúrák.

2.2.2.4.1. Medio-passzív szerkezetek

Az olaszban a *si* klitikummal képzett medio-passzív szerkezet (a *si* visszaható névmás kiterjesztett használata passzívum képzésére, olaszul *costruzioni a si passivante o*

medio-passive)¹² tranzitív igékkel képződik: a Páciens Alanyi pozícióba kerül és (számban és múlt időben nemben is) egyezik az igével. Olaszország egyes részein, főleg Toscana-ban a Páciens tárgyi pozícióban is állhat. Az Ágens nem nevezhető meg.

Az *A Carnevale si fanno le cose alla rovescia*. 'Farsangkor mindent fordítva szokás csinálni' mondatban a tranzitív ige tárgyából lett alany (*le cose*) számban egyezik az igével. Toscana-ban az *A carnevale si fa le cose alla rovescia*. mondat is elfogadható, ahol a Páciens (*le cose*) tárgyi pozícióban marad. Ha a tranzitív ige tárgya klitikum, mindkét szerkezet általánosan elfogadott: *Le si fa. /Esse/Ø si fanno*. 'Szokás csinálni'.

A magyarban a mediális¹³ (unakkuzatív intranszitiv) igék azon csoportjával alkotott szerkezetek tartoznak ide, amelyek tagjai a szenvedő értelmű álvisszaható kategóriába tartoznak. A mediálisok körén belül a medio-passzív (főleg az *-ódik* ragcsoporttal képzett) igékkel alkotott szerkezetek relevánsak itt számunkra, mint pl. *A régi ellentmondások kiéleződtek*. Az Ágens hiánya a kommunikáció céljával (pácienspreferálás) és a nyelvi gazdaságossággal hozható kapcsolatba. Ha a tudatos, akaratlagos cselekvő vagy okozó megjelenítése fontos, akkor folyamodhatunk tárgyas ígés vagy műveltető ígés szerkezetekhez.

2.2.2.4.2. Predikatív határozói igeneves, korlátozott produktivitású állapotpasszív szerkezetek

¹² Az olasz (medio-)passzív és *si* klitikummal képzett személytelen szerkezetek funkciómegoszlására vonatkozóan I. Sansò 2018.

¹³ A mediális igenem a szenvedő és cselekvő közötti nagy átmeneti igitartomány. A mediális igék „*sem alaki, sem jelentéstani szempontból nem egységesek, de viselkedésük alapján a szenvedőktől a cselekvő igék felé való haladás különböző fokozatait képviselik*” (E. Abaffy 1978, 291).

A páciens előtérbe állító magyar passzivitás körébe tartoznak a predikatív határozói igeneves szerkezetek, amelyek mind tranzitív (*A ruha ki van mosva*), mind intranszitiv igékből (*A cipője ki van lyukadva*) képezhetők¹⁴, ez utóbbiak esetében az unakkuzatív¹⁵ igék csoportja körében (*kimerül, meghatódik, elhervad*, stb.) fogadhatók el (l. Alberti 1996: 13; Kenesei, Vago, Fenyvesi 1998: 282–283). Egy beállt állapot releváns mivoltának kihangsúlyozására kiválóan alkalmasak, s egy viszonylag szűk szemantikai mezőben való használatot képviselnek. Valószínűleg ezzel magyarázható a korlátozott produktivitásuk, amely a tranzitív igéket éppúgy érinti, mint az intranszitiveket. A beállt állapotnak a figyelem középpontjába való állítása és a hozzá vezető folyamattól való elkülönítésének szándéka akadályozza meg az Ágens által névutós szerkezettel való kifejezését. A predikatív határozói igeneves szerkezetek a „szabályos”, indoeurópai típusú passzivitás kiterjesztéseként könnyelhetők el, hisz a magyarban is a következő argumentumszerkezet-változás történik: tárgy → alany, alany → Ø/OBL (vö. Alberti 1996).

2.2.2.4.3. Funkcióigés szerkezetek

A magyarban használatos funkcióigés szerkezeteket, vagy a nyelvvédők által elítélő konnotációval „terpeszkedő” kifejezéseként emlegetett *-ás/-és*, vagy *-at/-et* képzős, elvont cselekvést jelentő főnév +

¹⁴ Több érv szólhat a predikatív határozói igeneves szerkezetek passzivitáson alapuló leírása ellen, különösen az intranszitiv igékkal képzett szerkezetek esetében (l. Alberti 1996).

¹⁵ Az unakkuzatív igék olyan intranszitiv igék, amelyeknek az egyetlen argumentuma páciens jellegű, azaz a kétargumentumú tranzitív ige tárgyához hasonlóan viselkedik, Perlmutter „Unaccusative hipotézisével” (1978) összhangban (pl. *érkezik, törlik, szárad, kimerül, meghatódik, elhervad*). A legújabb kutatások szerint a szigorúan dichotóm megkülönböztetés helyett egy unergatív-unakkuzatív kontinuumban kell gondolkodnunk, amelynek két végpontját a tipikus unergatív és a tipikus unakkuzatív igék alkotják, s közöttük helyezkednek el a különböző fokon vegyes viselkedést felmutató igék (Halm 2012).

deszemantizálódott, üres, szinte segédigei szerepű ige alkotja (*A pályázatok elbírálása még nem történt meg*). Mivel e kifejezések valódi tartalma a cselekvésnévben van, helyettesíthetők egyetlen igével (*A pályázatokat még nem bírálták el*). Egyre gyakoribb használatának okára vonatkozóan több elgondolás is létezik a szakirodalomban:

a. a szenvedő (-*tatik*, -*tetik* képzős) igeragozás kiszorulása következtében ennek helyére való benyomulás,

b. a jogi szaknyelv kereteiből kitörve árasztották el a médiát, azon keresztül a mindennapi nyelvhasználatot,

c. külföldi hatásra erősödik alkalmazása,

d. az igénytelen fordítás kereteiből kerül a köznyelvbe,

e. e szerkezetek alkalmazása megkönnyíti a beszélőnek a szöveg megalkotását (időnyerés a hosszabb szerkezet létrehozása közben, ugyanakkor begyakorlottá válva kisebb erőfeszítésbe kerül e nyelvi egység beillesztése a diskurzusba, vö. Heltai, Gósy 2005).

Tény, hogy pácienspreferáló és Ágenselnymó stratégiaként remekül működik, és indokolt használata nyelvi regiszterhez (hivatalos, távolságtartó fogalmazásmód) is köthető.

2.2.2.4.4. Befejezett melléknévi igeneves kifejezések

A befejezett melléknévi igeneves kifejezések is a pácienspreferáló passzivizálási típusba sorolhatók. Transzítív igéből (*Az Anna által beadott kérelem*) és intranzitív unakkuzatív igéből (*Az elhervadt virág*) egyaránt képezhetünk befejezett melléknévi igenevet tartalmazó jelzős szerkezetet, ahol a jelzett szó a jelzős szerkezeten

belül Páciens lesz. Unergative¹⁶ intranszitiv igével (melynek tehát nem Páciens az argumentuma) nem hozható létre ez a szerkezet (*A nevetett fiú / sóhajtott, mosolygott lány). Transzitiv igés szerkezetekben a pácienspreferálás csupán azt jelenti, hogy a Páciensről mondunk valamit. A pácienspreferálás nagyobb hangsúlyt kap az unakkuzatív igével képzett kifejezésekben, ui. ezeknek telikus (célirányos) jelentésű és befejezett aspektusú szerkezeteknek kell lenniük. Transzitiv igékkel létrehozott kifejezésekben az Ágens által névutós szerkezettel fejeződik ki.

A magyarhoz hasonlóan az olaszban is használhatunk befejezett melléknévi igeneves kifejezéseket pácienspreferálás céljából: *La domanda presentata da Anna.* 'Az Anna által beadott kérelem.' *Il fiore appassito.* 'Az elhervadt virág.'

2.3. Az alanyi prototípustól a topikalitás tekintetében eltérő szerkezetek

Mint azt már említettük, az alany határozatlan olvasata a topikalitást is befolyásolja, tehát a fenti, általános és határozatlan alanyos szerkezetek a topikalitásra is érzékeny konstrukciók.

2.3.1. Perifrasztikus passzív szerkezetek

A prototipikus alanytól kifejezetten a topikalitás tekintetében eltérő szerkezetek körébe az olasz perifrasztikus passzív konstrukciókat sorolhatjuk, azaz egy segédigéből és egy tranzitiv ige múlt idejű melléknévi igenévi alakjából álló szerkezeteket, ahol az Ágenst egy *da*

¹⁶ Az unergatív igék olyan intranszitiv igék, amelyeknek az egyetlen argumentuma ágensi jellegű, azaz a kétargumentumú (transzitiv) ige alanyához hasonlóan viselkednek (pl. *kacag, sír, tüsszent, mosolyog, nevet, sóhaj, alszik, randizik, mókázik, bulizik*), Perlmutter „Unaccusative hipotézisével” (1978) összhangban.

prepozíciós kifejezés képviselheti: *I panni sono stati lavati (da Anna)*. 'A ruha ki van mosva. (Anna kimosta a ruhát)'. A segédige szerepét az *essere* létigén túl a *venire* (jönni) és *andare* (menni) igék is betölthetik. A *venire* segédigével képzett szerkezetek általában folyamatos aspektusú telikus, célirányos predikátumokkal használatosak: *La casa viene pulita*. 'A lakást takarítják' versus *La casa è stata pulita*. 'A lakás ki lett takarítva'. Az *andare* segédigével a szerkezet modális (szükségszerűség értelmű deontikus) olvasatot kap: *La casa va pulita*. 'A lakást ki kell takarítani'.¹⁷ A különböző segédigés szerkezetek megoszlására vonatkozóan I. Sansò, Giacalone Ramat 2016, Giacalone Ramat, Sansò 2011, 2014 tanulmányait.

Köztudottan a passzivizáláskor végbemenő argumentumszerkezet-változás a következő két lépést vonja maga után:

- a) az aktív szerkezet tárgyából alany lesz,
- b) az eredeti alany törlődik, vagy csak ferde esettel (OBL) fejezhető ki, az olaszban *da* prepozíciós kifejezéssel.

E passzivizálás meghatározó eleme az Ágenselnyomás.

A régies magyar passzivizálás argumentumszerkezet-változása kielégíti az indo-európai nyelvekben ismert normál tranzitív passzivizálás ismérveit, s folyamatban lévő cselekvések (páciens szempontjából való) leírására is alkalmas: *?A ruha mosatik (vki által)*. E szerkezet szinkrón nyelvállapotbeli produktivitása azonban igen beszűkült, csupán néhány lexikalizálódott kifejezésre, vagy idiómára terjed ki.

¹⁷ A korlátozott használatú "kvázi-passzív" szerkezeteket is meg kell említenünk, amelyeket segédigeként használt *vedersi / rimanere* + befejezett melléknévi igenévvel képzünk: *Anna si è vista costretta a restare per qualche giorno in città*. 'Anna úgy látta, hogy kénytelen néhány napig a városban maradni'. *È rimasta sorpresa dalla reazione del pubblico*. 'Meglépte a közönség reakciója'.

2.4. Az agentivitási jegyekre érzékeny személytelen szerkezetek

Ezek a szerkezetek a prototipikus alanytól kétféle módon térhetnek el: a bennük szereplő alanyi referens lehet élettelen, vagy nem akaratlagos. Az általunk vizsgált nyelvekben nem akaratlagos alanyt tartalmazó szerkezeteket találunk, amelyekben a cselekvés nem szándékos végrehajtóját az igei morfológiával, ill. az ige argumentumainak különböző formájával lehet kódolni. Olyan predikátumokról van szó, amelyekben az alany, vagy ha nincs alany, az a résztvevő, amely egy nem személytelen szerkezetben alanyi pozícióban állna, nem agentív (Malchukov – Siewierska 2011: 4).

Ezt a szerkezetípust, mely átmenetet képez az aktív és a passzív mondatszerkesztés között, *experiens-antikauzatív* (*experiencer-anticausative*) vagy *datívuszi-antikauzatív* (*dative-anticausative*) szerkezetként is nevezik a szakirodalomban (vö. Malchukov – Ogawa 2011: 35). Az akkuzatív nyelvekben diatézis változás következik be, ezekben a nem kanonikus alanyjelölésű szerkezetekben az olaszban a *si* klitikummal képzett személytelen predikátum datívuszi elsődleges argumentummal áll: *Mi si è rotto un dente*. 'Eltört egy fogam'.

A magyarban az *akarószik* ige szemantikájában van utalás az Ágens nem akaratlagos mivoltára: *Annának nem akarószik dolgoznia*. A predikátum elsődleges argumentuma nem kanonikus, ferde datívuszi esetben áll, és szemantikai szerepe alapján inkább *Experiens*, mint *Ágens*, ahogyan egyéb, névszói-igei állítmányt tartalmazó szerkezetekben is: *Annának magas láza van*.

A magyarban ide tartoznak azok a mediális igék, amelyeknél az alany nem Ágens szerepű, és megfelel a tárgyias ige tárgyának (Kiefer 1998, 258), amelyek „a cselekvésnek a mástól való kiindulása helyett inkább a magától való kiindulás mozzanata érződik, anélkül hogy valódi visszaható igéről beszéljünk.” (Károly 1967, 213): A *beteg gyógyul*. Az ebbe a csoportba tartozó igék a szenvedőkhöz állnak közelebb, tárgyias vagy kauzatív igéből képződnek, s a szintaktikai transzformáció során a tárgyias ige tárgyából a mediális ige alanya lesz, a tárgyias ige Ágense pedig törlődik.

2.5. Az alanyi prototípustól a nem élő alanyi referenciájuk tekintetében eltérő szerkezetek

Az imperszonáliák körében az élettelen alanyt tartalmazó konstrukciók sem az olaszban, sem a magyarban nem használatosak.

Összegzés

Az olasz és a magyar nyelv személytelenséget kódoló szerkezeteinek funkcionális-tipológiai alapú összevetése megerősíti az általános, más nyelvekben is leírt tendenciák érvényesülését, s ezáltal elemzésünk is további adalékokat szolgáltat, és alátámasztja azt az elképzelést, hogy az Univerzális Grammatika részeként tartsuk számon az imperszonálék kódolását. Tanulmányunk alapján az alábbiakban leírt aspektusok kiemelendők.

A kognitív értelemben Ágens-defókuszálásnak, ill. Páciens-preferálásnak tekinthető műveletek különböző típusait illetően figyelembe kell vennünk azokat a diskurzusfeltételeket, amelyek alapján egy adott konstrukciót előnyben részesítünk másokkal szemben (vö.

(Myhill 1997, 839). A különböző passzív és személytelen konstrukciók között valódi munkamegosztás létezik: az egyes szerkezetek elsődlegesen egy vagy több szituációtípushoz kapcsolódnak, az adott passzív vagy személytelen kifejezés használata mindig egy sajátos perspektívát kínál a bemutatott tényállás értelmezéséhez. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a diskurzusban mindig egy az egyhez megfelelés van a forma és a funkció között. Arról van inkább szó, hogy léteznek olyan összefüggések, amelyek statisztikai alapon is megfogható jelentőségét érdemes mérlegelni.

Az olasz és a magyar személytelen szerkezetei jól besorolhatók a más nyelvekben is dokumentált típusok közé. A magyar jellegzetességének tűnik a PI3 szerkezetek nagyarányú használata a határozatlan alanyok jelölésére. Az olaszban a passzivizáció kap erőteljes hangsúlyt, e művelet végrehajtására a nyelvben két különböző szerkezet is rendelkezésre áll, ti. a *si* klitikummal képzett (*si passivante*) és az indoeurópai nyelvekben tipikusan létező perifrasztikus passzív konstrukciók, amelyek, ha hasonló célokat is szolgálnak, a fent leírtak alapján különböznek egymástól mind szerkezeti, mind szemantikai tulajdonságaik tekintetében. Mint ismeretes, a nyelvekben uralkodó gazdaságossági elv érvényesülésének következtében, ha egy nyelvben több passzív konstrukció létezik, azok gyakran különböző funkciókra specializálódnak.

A figyelemirányítás szempontjából a passzív és a személytelen szerkezetek között átfedés mutatkozik meg: mindkét esetben Ágens-defókuszálás történik, de míg passzivizáció alkalmával a Páciens kerül középpontba, imperszonalizációs műveletek eredményeként a

predikátum által képviselt cselekvésre, eseményre terelődik a figyelem. A személytelen passzívumok alanytalanok, az ige egyetlen argumentuma megőrzi tárgyi funkcióját. E szerkezetek, a kanonikus passzívumokkal ellentétben, intranszitiv unakkuzatív igékkel is alkothatók. A személytelen szerkezetek Ágense jellemzően élő jegyű.

A szemantikai konfiguráció specifikus és általános események alkotta két pólusa között a különböző szerkezetek átmenetet képeznek, a következő grammatikalizációs folyamat különböző fokozatain helyezhetjük el őket:

REFLEXÍV > MEDIÁLIS > ANTIKAUZATÍV > MODÁLIS PASSZÍV > PASSZÍV > IMPERSZONÁLIÁK (v. Kemmer, 1993; Michaelis, 1998: 86).

A magyar predikatív határozói igeneves szerkezetet például a kanonikus, az olaszban gyakorta használt passzivizálás egy kiterjesztéseként könyvelhetjük el.

A vizsgált szerkezetekben kimutatható a személytelenséghez kapcsolódó, a szakirodalomból immár jól ismert tulajdonságok (egy vagy több) valamelyike. Nincs azonban egyetlen olyan tulajdonság sem, amelyen a személytelen szerkezetek osztoznak. Ez jól mutatja, hogy a „személytelenség” fogalma nem koherens, hanem inkább meghatározott jellemzők összessége. Ezáltal a személytelenség hasznos absztrakció, fogalmi eszköz lehet a nyelvek közötti összehasonlításhoz, mert olyan jelenségekre irányítja figyelmet, amelyeknek vannak közös tulajdonságaik, de az egyes nyelvek leírásában nem feltétlenül szükséges koncepció.

Irodalom

Abraham, Werner – Leisiö, Larisa (eds.) 2006. *Passivization and Typology. Form and function*. Amsterdam: John Benjamins.

Aikhenvald, Alexandra Y. – Dixon, R.M.W. – Onishi, Masayuki (eds.). 2001. *Non-canonical Marking of Subjects and Objects*. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.

Alberti Gábor 1996. Passzíválási művelet a magyarban. *Acta Universitatis Szegediensis: sectio ethnographica et linguistica* 37, 7-46.

Bhaskararao, Peri – Subbarao, Karumuri V. (eds.). 2004. *Non-nominative Subjects*. 2 voll. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.

Cennamo, Michela 1993. *The reanalysis of Reflexives: a Diachronic Perspective*. Napoli, Liguori Editore.

Cennamo, Michela 1998. The loss of the voice dimension between Late Latin and Early Romance. In Monica S. Schmid – Jennifer R. Austin – Dieter Stein (eds.) *Historical linguistics, 1997: selected papers from the 13th International Conference on Historical Linguistics, Düsseldorf, 10-17 August 1997*. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, 77-100.

Creissels, Denis 2008. *Impersonal and related constructions: a typological approach*. Lectures at the University of Tartu (June 02-03, 2008). MS available at <http://www.deniscreissels.fr/public/Creissels-impers.constr.pdf>

Donohue, Mark – Wichmann, Søren (eds.) 2008. *The Typology of Semantic Alignment*. Oxford: Oxford University Press.

E. Abaffy Erzsébet 1978. A mediális igékről. *Magyar Nyelv* 74, 3. 280–293.

Eriksen, Pål Kristian – Kittilä, Seppo – Kolehmainen Leena (2012) Weather and Language. *Language and Linguistics Compass* 6/6, 383–402.

Geniušienė, Emma 1987. *The typology of Reflexives*. Berlin, Mouton De Gruyter.

Giacalone Ramat, Anna – Sansò, Andrea (2007). The Spread and Decline of Indefinite Man-constructions in European Languages: An Areal Perspective. In Paolo Ramat and Elisa Roma (eds.) *Europe and the Mediterranean as Linguistic Areas: Convergencies from a Historical and Typological Perspective*. Amsterdam, Benjamins, 95-131.

Giacalone Ramat, Anna – Sansò, Andrea (2011). From Passive to Impersonal: a Case Study from Italian and its Implications. In Andrej Malchukov & Anna Siewierska (eds.) *Impersonal Constructions. A Cross-linguistic Perspective*. Amsterdam, John Benjamins, 187-226.

Giacalone Ramat, Anna & Sansò, Andrea 2014. Venire ('come') as a Passive Auxiliary in Italian. In Maud Devos & Jenneke van der Wal (eds.) *Come and Go off the Beaten Grammaticalization Path*. Berlin, Mouton de Gruyter, 21-44.

Givón, Talmy 1993. *English Grammar. A function-based introduction*. Volume I. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins.

Givón, Talmy 2001. *Syntax. An Introduction*. Volume I. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins.

Halm Tamás 2012. Unergative and/or Unaccusative: On the Argument Structure, Semantics and Syntax of Semelfactives in Hungarian. In: Surányi Balázs – Varga Diána (eds.) *Proceedings of the First Central European Conference in Linguistics for postgraduate students*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest. 104–117.

- Havas Ferenc 2007. Az uráli nyelvek genitívuszáról – tipológiai megközelítésben. *Nyelvtudományi Közlemények* 104. 57–85.
- Heltai Pál – Gósy Mária 2005. A terpeszkező szerkezetek hatása a feldolgozásra. *Magyar Nyelvőr* 129/4, 473–487.
- Károly Sándor 1967. A magyar intranszitiv-tranzitív képzők. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok V*, 189–218.
- Keenan, Edward 1976. Towards a Universal Definition of “Subject”. In Charles Li (ed.) *Subject and Topic*. New York, Academic Press, 305–334.
- Kemmer, Suzanne 1993. *The middle voice*. Amsterdam, John Benjamins.
- Kenesei István – Vago Robert M. – Fenyvesi Anna 1998. *Hungarian*. London: Routledge.
- Kiefer Ferenc 1999. A szóképzés. In É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (szerk.) *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris Kiadó, 222–262.
- Langacker, Ronald W. 2009. *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter.
- Malchukov, Andrej – Siewierska, Anna (eds.) 2011. *Impersonal Constructions: A Cross-linguistic Perspective*. Amsterdam, John Benjamins.
- Malchukov, Andrej – Ogawa, Akio 2011. Towards a typology of impersonal constructions. A semantic map approach. In Andrej Malchukov – Anna Siewierska (eds.) *Impersonal Constructions: A Cross-linguistic Perspective*. Amsterdam, John Benjamins, 19–56.
- Michaelis, Laura 1998. *Aspectual Grammar and Past-time Reference*. London, Routledge.
- Myhill, John (1997). Towards a functional typology of agent defocusing. *Linguistics*, 35, 799–844.

- Perlmutter, David. 1978. Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis. *Papers from the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 4, 157-89.
- Salvi, Giampaolo 1988. La frase semplice. In Lorenzo Renzi (a cura di) *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. I, Bologna, Il Mulino, 29-115.
- Sansò, Andrea 2006. Agent Defocusing Revisited. Passive and Impersonal Constructions in Some European Languages. In Abraham, Werner – Leisiö, Larisa (eds.) *Passivization and Typology. Form and function*. Amsterdam, John Benjamins, 232-273.
- Sansò Andrea 2018. Dinamiche di specializzazione nel dominio della diatesi in italiano. *Studi italiani di linguistica teorica e applicata* XLVII, 423-437.
- Sansò, Andrea – Giacalone Ramat, Anna 2016. Deictic Motion Verbs as Passive Auxiliaries: The Case of Italian *andare* 'go' (and *venire* 'come'). *Transactions of the Philological Society* 114 (1), 1-24.
- Siewierska, Anna (ed.) 2008. *Impersonal Constructions in Grammatical Theory*. Special issue of *Transactions of the Philological Society*, 106/2. Blackwell Publishing, London.
- Siewierska Anna 2008. Introduction: Impersonalization from a Subject-centred vs. Agent-centred Perspective. In Anna Siewierska (ed.) *Impersonal Constructions in Grammatical Theory*. Special issue of *Transactions of the Philological Society*, 106/2. Blackwell Publishing, London, 1-23.